

SILVO DEVETAK

Odnos med »lokalnimi« kulturami in državo: primer skupnosti Alpe-Jadran*

Uvod

Nasprotje med lokalnimi kulturami in državo se v sodobnih pluralističnih družbah kažejo zlasti v primerih, ko poskuša država s svojimi organi za izvajanje oblasti urejati tudi zadeve, ki se tičejo narodnih, regionalnih ali lokalnih kultur, in jim na ta način vsiliti standarde »državnega oz. večinskega« povprečja. Posebni socialni in politični zapleti nastanejo v večnacionalnih državah tedaj, ko poskušajo z državno prisilo uveljaviti dominacijo vrednostnih standardov elite večinskega naroda nad kulturami manjšin oz. politično podrejenih narodnih in etničnih skupin.

Takoj v uvodu moramo pojasniti, kako v tem sestavku obravnavamo dva temeljna pojma, in sicer: kaj je to regija oz. regionalizem in kaj je regionalna, subregionalna oz. lokalna kultura?

V Evropi obstaja 332 regij (168 v EGS, 22 v drugih zahodnoevropskih deželah, 55 v vzhodnoevropskih deželah in 87 v ZSSR).¹ Zasnova evropskega regionalizma se razvija vzporedno z nadnacionalnim povezovanjem Zahodne Evrope in morda ravno kot ena od reakcij na te procese. V trenutku, ko se je evropska javnost začela zavedati nujnosti dajanja kontinentalnih razsežij ekonomskim in finančnim tržiščem, znanstvenemu raziskovanju, proizvodnji civilnega in vojaškega blaga, obrambi itn., so se z enako intenzivnostjo začele širiti ideje o nujnosti, da se pri vsem tem upoštevajo tudi regionalna razsežja.² Regionalizem bi lahko definirali kot »subnacionalno gibanje na določenem teritoriju, ki se opira na etnične, kulturne, socialne, ekonomske, politične in druge zahteve (ali na kombinacijo le-teh) z namenom, da centralne oblasti prisili, da z določeno obliko institucionalizacije priznajo legitimnost teh zahtev«. ³ Regionalizem predvideva spremembe v prevladujoči ekonomski in socialni strukturi (v imenu socialne pravičnosti!) ter v formalni porazdelitvi politične oblasti (v imenu samoodločbe!). Vsebinska programov regio-

* Referat na znanstvenem sestanku »Modernizzazione e vie autonome allo sviluppo«, Udine (Videm), 21. januarja 1989.

¹ Glej: Regions d'Europa, Poblacio i territoris de l'Atlàntic als Urals, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, temes basics 6, Edicions de la Magrana, S.A.; L'aplicació del dret de la Comunitat Europea pels organismes subestats, Generalitat de la Catalunya, Institut d'Estudis Autònoms, 1986; Nordic Democracy, Det Danske selskab, Copenhagen, 1981, str. 163-279 in 555-653.

² Herve Lavenir, Les perspectives regionales de l'Europe, v: Naissance de l'Europe des regions, Bulletin 9, 1966, str. 4.

³ Lawrence Scheinman, The Interfaces of Regionalism in Western Europe: Brussels and the Peripheries, v: M. J. Esman, Ethnic Conflict in the Western World, Cornell University Press, Ithaca and London, 1977, str. 67.

nalnih gibanj je zelo raznolika, saj običajno zajema vse glavne probleme življenja v posamezni regiji.⁴

V tem sestavku pojmujeemo kulturo ne le kot umetnost in literaturo, temveč v širšem smislu. Pritrjujemo namreč Deklaraciji organizacije UNESCO, sprejeti leta 1982 v Mexico Citiju, ki kulturo opredeljuje kot »celoto, sestavljeno iz vseh razlikovalnih, duhovnih, materialnih, intelektualnih in čustvenih značilnosti, ki označujejo določeno družbo ali socialno skupino«. Takšna definicija vključuje v pojem kulture tudi »način življenja, temeljne človeške pravice, sistem vrednot, tradicije in verovanja«. Iz tega izhaja ugotovitev, da je kultura neposredno odvisna od svobode mišljenja in ustvarjanja in od svobode vesti. Svoboda in demokracija sta nameč tisti dejavnik, ki spodbuja ljudsko ustvarjalnost.

Gledana s tega zornega kota je kultura navznoter razčlenjen in razvejan sistem vrednot, ki je že zavoljo tega, ker se razlikuje od drugih sistemov, navzven največkrat v »obrambnem položju« nasproti drugim, »zunanjim« sistemom vrednot. Kako preseči to fragmentacijo vrednostnih sistemov z razvijanjem univerzalnega sožitja kultur ob ohranjanju različnosti, je ena od temeljnih preizkušenj današnjega sveta!

Kulturna, jezikovna in verska pestrost

Skupnost Alpe-Jadran je v kulturnem in političnem smislu ena od najbolj pestrih evropskih regionalnih skupnosti. O tem pričajo tudi naslednji podatki:

1. V tem prostoru se srečujejo kulture petih evropskih narodov (avstrijsko-nemška, hrvaška, italijanska, madžarska in slovenska). Te kulture se med seboj razlikujejo ne le v jezikovnem pogledu, marveč tudi glede na zgodovinske okoliščine, v katerih so se razvile, in glede sistemov vrednot, ki so se na tej podlagi izoblikovali.

2. Če na to kulturno stanje gledamo z vidika regij, ki sodelujejo v DS Alpe-Jadran, potem ugotovimo, da na tej ravni obstajajo še bolj različne, med seboj atipične kulture. Medtem ko imamo, na primer, v Sloveniji in Hrvaškem dve avtonomni in avtohtoni kulturi in dva jezika z enakimi kvalitetami (pri slednji so močne primesi kulture in jezika tamkaj živečega srbskega prebivalstva), označujejo kulturno stanje v drugih članicah skupnosti bolj ali manj izstopajoči elementi specifične, teritorialno opredeljene, »lokalne« kulture v širšem smislu besede, ki pa se v mnogih pogledih razlikuje od »prevladujoče« nacionalne kulture respektivne države. Tudi v primerih, ko se regionalni dialekti ne razlikujejo veliko od »nacionalnih« jezikov (Veneto, Lombardija, Furlanija-Julijska Krajina), lahko z gotovostjo govorimo o razvitih komponentah regionalne kulture, ki se izraža v načinu življenja, v razviti tradiciji na vseh področjih, kot tudi v sistemu vrednot, ki so se stoletja razvijale v specifičnih okoliščinah, kakršne so prevladoval v teh regijah.

Znotraj regij, ki sestavljajo skupnost Alpe-Jadran, pa obstajajo številne subregionalne kulture. Večinoma so vezane na teritorialna območja s posebno zgodovinsko tradicijo⁵ ali z izjemnimi geografskimi okoliščinami (na primer zaprte doline

⁴ Slavoljub Popović, Regionalizacija u svetu i kod nas, Republički zavod za javnu upravu, Beograd, 1983, str. 14.

⁵ Na primer, italijanska kultura v Istri.

itd.)⁶. Primer sui generis so kulturno-etnični otoki v večinski populaciji drugačnega porekla.⁷

3. Še bolj raznovrstno je stanje etničnih in jezikovnih manjšin. V desetih sestavnih delih skupnosti Alpe-Jadran živi 23 takšnih manjšin,⁸ ki govorijo oziroma uporabljajo 11 jezikov.⁹ Nekatere izmed njih so v administrativnih enotah, kjer se nahajajo, večinsko prebivalstvo (na primer nemška manjšina v Zgornjem Poadižju), druge pa so samo kulturni segmenti v jezikovno in kulturno povsem drugačem okolju (na primer Cimbri in Sappadini v Venetu). Pet manjšin pripada nemški, po tri slovenski, hrvaški in madžarski in dve italijanski kulturi; dve manjšini sta del kultur, ki se nahajata izven skupnosti alpe-Jadran (Čehi in Slovaki na Hrvaškem), štiri pa so jezikovno-kulturne skupine, ki nimajo »matične kulture« (Furlani, Ladini, Rusini, Romi).

Če poskušamo na položaj in pravice teh manjšin pogledati z ustavnopravnega vidika, potem lahko postavimo naslednjo tipologijo:

a) *Teritorialna avtonomija*. V takšnem položaju je nemška manjšina v Zgornjem Poadižju, kjer kot večinska populacija upravlja provinco Bocen (ki ima, mimogrede, večja sredstva in pristojnosti kot dežela). Pri upravljanju se opira na lastno politično stranko (STVP). Lokalna samouprava obsega vsa področja javnega življenja. Nemški jezik je (skupaj z italijanskim) uradni jezik v upravi, sodstvu, v izobraževanju itd.

b) *Funkcionalna avtonomija*. Imata jo italijanska in madžarska manjšina (narodnost) v Sloveniji, ki živita v upravnih enotah, kjer sta v manjšini. Obe manjšini prek svojih kulturno-političnih organizacij sodelujeta pri odločanju o stvareh, ki so v njunem interesu, kot eden od zborov občinskih skupščin oz. skupaj s samoupravnimi interesnimi skupnostmi za kulturo in prosveto. Na narodnostno mešanih območjih sta jezika manjšin v uradni rabi enakopravna s slovenskim jezikom. Vsi topografski in drugi javni napisi na teh območjih naj bi bili dvojezični; zastavi obeh manjšin se uporabljata skupaj z državno.

c) *Ustavnopravno varstvo pravic*. Tako kot skoraj v vseh ustavah v svetu, so tudi v ustavah držav, katerih dežele sodelujejo v skupnosti Alpe-Jadran, načelne določbe o prepovedi diskriminacije, o varstvu človeških pravic in o varstvu etničnih in jezikovnih manjšin.¹⁰ Stanje v tem pogledu je od dežele do dežele različno. Ustava SR Hrvaške, na primer, podrobneje razčlenjuje splošna načela zvezne ustave o pravicah manjšin (narodnosti), ki živijo v tej republiki in ki so v ustavi izrecno imenovane. Njihove pravice so še konkretnije opredeljene v zakonih, statutih občin in v samoupravnih aktih organizacij in ustanov. V FJK je ustavno načelo, da bo republika ščitila jezikovne manjšine, le delno uresničeno v odnosu do pripadnikov slovenske manjšine v tržaški in goriški provinci, medtem ko so pripadniki te manjšine v videmski provinci brez kakršnekoli posebne pravne zaščite.

V podobnem položaju kot slovenska manjšina v obeh omenjenih provincah FJK so Slovenci na Koroškem in Hrvati in Madžari na Gradiščanskem ter hrvaška, nemška in slovenska manjšina v obeh madžarskih županijah. Pravice slovenske in

⁶ Na primer, Slovenci v Reziji v videmski provinci.

⁷ Na primer, Cimbri in Sappadini v Venetu ali Bizjaki v FJK.

⁸ Avstrijci-Nemci (Zgornje Poadižje, Veneto, FJK, županija Vas), Hrvati (Gradiščansko, županija Vas), Italijani (Hrvaška, Slovenija), Ladini (Zgornje Poadižje), Madžari (Hrvaška, Gradiščansko, Slovenija), Romi (Hrvaška, Slovenija, županija Vas in Győr-Sopron), Slovenci (FJK, Koroška, Štajerska, županija Vas), Čehi, Slovaki, Rusini (Hrvaška).

⁹ Na primer češki, furlanski, hrvaški, italijanski, ladinski, madžarski, nemški, romski, slovaški, rusinski, slovenski.

¹⁰ Na tej podlagi so urejene pravice nekaterih manjšin na Hrvaškem, FJK, Koroški, na Gradiščanskem ter v županijah Vas in Győr-Sopron.

hrvaške skupnosti na Koroškem oz. Štajerskem ter slovenske v Furlaniji-Juljski Krajini varujejo tudi ustrezne določbe mednarodnih pogodb – ADP iz leta 1955 in osimskega sporazuma iz 1977. oz. iz specialnega statuta iz leta 1954, ki je vanj inkorporiran.

d) *Dopuščanje izražanja etničnih značilnosti.* V tem primeru gre za manjšine, ki jih ne ščitijo posebni pravni predpisi, pač pa oblasti bolj ali manj dopuščajo izražanje njihovih kulturnih značilnosti, predvsem v obliki izvajanja folklornih posebnosti. V seznam takšnih manjšin v prostoru Alpe-Jadran bi lahko vpisali Furlane, Cimbre, Sappadine, Rome (Cigane), slovensko manjšino v videmski provinci Furlaniji-Juljski Krajini. Neuveljavljenost pravne zaščite ovira razvoj teh manjšin, saj zavoljo tega nimajo, na primer, možnosti za izobraževanje v lastnem jeziku v javnih ustanovah, za rabo svojega jezika v administraciji in v javnih službah itd.

e) *Od države nepriznane manjšine.* Gre za manjšine, ki jih država niti privatno ne priznava niti ne daje možnosti za razvijanje njihovih kulturnih in jezikovnih značilnosti. Takšen primer je slovenska manjšina na Štajerskem v Avstriji; sem bi lahko prišteli tudi prej omenjeno slovensko manjšino v videmski provinci.

4. Vsa ta kulturna in etnična pestrost se odraža v jezikovnem stanju v prostoru Alpe-Jadran. V njem se srečuje, kot smo že omenili, 11 evropskih jezikov (5 »večinskih« in 6 »manjšinskih«), ki imajo ali naj bi imeli v deželah skupnosti določen javno-pravni status. Trije med njimi so sui generis, saj ne spadajo med jezike, ki bi imeli za seboj razvito kulturno-jezikovno infrastrukturo, kot je sistem izobraževanja, raba jezika v javnih službah itn. (furlansko-ladinski, rusinski in romski jezik).

5. Katoliška vera in z njo povezano civilizacijsko poslanstvo sta v zadnjih tisoč letih odločilno vplivala na oblikovanje kulturnih vrednot dežel, ki danes sestavljajo DS Alpe-Jadran. Vendar pa ne smemo zanemarjati vplivov, ki jih je imela bližina civilizacijskih vrednot pravoslavja in islama (predvsem prek srbskega pravoslavnega življa na Hrvaškem in v Bosni ter islamizacije Bosne).

Migracijski tokovi po drugi svetovni vojni so v ta prostor pripeljali nove populacije, ki se od avtohtonih razlikujejo tako po kulturi in jeziku, kot tudi po veroizpovedi.¹¹ Tudi ta migracijska gibanja širijo sestavine kulturnega pluralizma v članicah DS Alpe-Jadran, še posebej pa dajejo novo vsebino lokalnim kulturam.

Lokalne kulture – država: občutljivi odnosi

Odnosi med »lokalnimi« kulturami, kot smo jih prej opredelili, in državo morajo temeljiti na upoštevanju vseh občutljivih razmerij, ki iz tega izhajajo. Po eni strani se morajo v okviru države uresničevati skupni cilji vseh državljanov, ne glede na njihovo regionalno in kulturno-etnično pripadnost. Med skupne cilje na obravnavanem področju prištevamo na prvem mestu uživanje človeških pravic in temeljnih svoboščin, ki jih mora država zagotoviti slehernemu državljanu, in to ne glede na njegovo raso, spol, barvo kože, politično prepričanje ali narodno in etnično poreklo. Med temeljne pravice človeka spada tudi pravica do izobrazbe (v svojem jeziku) in do izražanja in razvijanja lastne kulture v smislu vsebine, ki smo jo prej opredelili.

¹¹ V ilustracijo navedimo, da se je med popisoma 1961–1981 delež neslovenskega prebivalstva v Sloveniji zaradi migracij povečal od okrog 3 na 10 odstotkov prebivalstva.

Poleg tega mora država vsem državljanom brez izjeme zagotoviti svobodo združevanja z namenom uresničevanja prej omenjenih pravic in svoboščin ter pravico do ustanavljanja institucij za opravljanje teh nalog. Z drugimi besedami, demokracija je glavni pogoj za svobodno kulturno in etnično življenje posameznikov in skupin. Bližnja zgodovina v mnogih evropskih državah je pokazala, da so demokratični procesi po odpravi raznih oblik diktature ustvarili potrebne okoliščine ne le za ponovno oživljanje političnega pluralizma, marveč tudi za druge oblike oživljanja in uveljavljanja človekovih svoboščin, med katere gotovo spada tudi regionalizem kot izraz izvirne kulture, načina življenja in organizacije interesov ljudi, ki jih povezuje enaka tradicija in kulturno-jezikovne in druge značilnosti.¹²

Spričo kulturne in jezikovne pestrosti današnjega sveta se v odnose med lokalnimi kulturami in vladami vnašajo novi problemi, ki jih ni moč razumevati in urejati na podlagi starih izkušenj, še najmanj pa z uniformirano politiko centralnih vlad, prek katerih poskušajo vladajoče kulturne in etnične elite uveljavljati svoje vrednostne sisteme na celotnem državnem ozemlju. Premajhno upoštevanje kompliciranosti in občutljivosti teh okoliščin ima za posledico politične in administrativne ukrepe, ki vnašajo v to problematiko dodatne politične in socialno-psihološke napetosti. V prostoru Alpe-Jadran se ti problemi kažejo na specifičen način, kot izraz posebnih političnih, socialnih, ekonomskih, geografskih in drugih okoliščin, v katerih so se razvijale in danes živijo posamezne regije. Problemov odnosov med lokalnimi kulturami in državo ni moč poenotiti, ker so razmere različne. Omenimo lahko samo nekatere probleme, ki imajo v vseh okoliščinah podobna izhodišča:

1. *Problem delitve oblasti.* Dežele članice DS Alpe-Jadran imajo različne statute, kar zadeva njihove odnose s centralnimi oblastmi. SR Slovenija in SR Hrvaška sta federalni enoti z mnogimi ustavnimi prerogativami državnosti (v dejanskih odnosih pa sta podrejeni centralni vladi). Bavarska avtonomija ima globoke zgodovinske korenine, ki segajo še v čas pred weimarsko republiko. Zgornje Poadižje in Furlanija-Juljska Krajina sta deželi s posebnim statutom, ki jima daje širše pristojnosti kot drugim italijanskim deželam, ki ga nimajo. Avtonomnost avstrijskih dežel (Länder) temelji na ustavi prve in druge republike. Lombardija in Veneto sicer nimata formalnih podlag za kakšno posebno avtonomnost, vendar je njuna regionalna identiteta globoko zgodovinsko zasidrana. Madžarski županiji Győr-Sopron in Vas sta sestavni del centralizirano upravljane madžarske države (kjer se celo infrastrukturne zveze srečujejo v glavnem mestu), vendar sta okrepili svojo regionalno politično vlogo v procesu povezovanja Madžarske z Zahodom in še zlasti z Avstrijo.

Problem delitve oblasti med centralno vlado in lokalnimi oblastmi je aktualen v vseh omenjenih okoliščinah. Razlika je edino v vsebini zahtev, ki jih postavljajo lokalne oblasti oziroma regionalna in etnična gibanja. Omejimo se samo na obravnavano vprašanje kulture. V Sloveniji so, na primer, vprašanja kulture v izključni pristojnosti republike; zato se problemi na tem področju kažejo predvsem v nasprotovanju tendencam, da bi na federalni ravni urejali zadeve, ki bi na kakršenkoli način zmanjševale republiško pristojnost na vseh področjih, ki bi ovirale uresničevanje suverenosti slovenskega naroda, pri čemer je, seveda, kultura samo ena od prvin. Podobno stanje je na Hrvaškem, čeprav je treba pri njej upoštevati še že omenjeno navzočnost srbskega prebivalstva, ki sicer izvaja suverenost v svoji samostojni republiki.

¹² Takšni primeri so Španija po Francovem padcu, ČSSR leta 1968, Jugoslavija po ustavni reformi 1974.

Na drugi strani tipologije odnosov med regijo in državo pa sta madžarski županiji, kjer se nasprotja kažejo predvsem pri ekonomskih vprašanjih, najpogosteje v zvezi z razmestitvijo (državnih) sredstev za regionalni razvoj. Med tema dvema skrajnostima lahko razvrstimo druge dežele, pri čemer ponekod prevladujejo ekonomski, drugod pa kulturno-etnični problemi, v večini primerov pa kombinacije obeh.

2. *Občutljivo vprašanje manjšin.* Nerešena vprašanja manjšin povzročajo občasna, a konstantna trenja tako znotraj skupnosti Alpe-Jadran, kot tudi v odnosih med njimi (in med obravnavanimi državami). Tudi v tem pogledu so okoliščine, v katerih se nahajajo manjšine, zelo različne. Medtem ko nemška manjšina v Zgornjem Poldolcu hoče rešiti še preostala vprašanja, ki zadevajo rabo nemškega jezika v pravosodju, nima slovenska manjšina v treh obmejnih italijanskih provincah urejenega niti svojega pravnega položaja, ki ji sicer pripada na podlagi 6. člena ustave italijanske republike, da ne omenjamo romskih etničnih skupin, ki ponekod ne uživajo niti temeljnih človeških pravic, ali pa slovenske manjšine na Štajerskem v Avstriji, ki je država niti ne priznava, čeprav je omenjena v ADP.

Če bi podrobneje pregledali obseg in vsebino ustavnopravnega varstva prej omenjenih manjšin, bi ugotovili, kot smo že zapisali, zelo velike razlike med njimi. Ponekod je pravno varstvo preozko zastavljeno, nepopolno ali preveč splošno, da bi pripadniki manjšine lahko na njegovi podlagi uživali učinkovito zaščito svojih pravic. Na drugi strani tudi v primerih, kjer je sistem pravne zaščite razvejan, obstaja veliko neskladje med pravnimi normami in dejanskim položajem, v katerem se nahajajo manjšine. Različni položaji vplivajo na stopnjo njihove asimilacije, ki pa ima, seveda, še druge vzroke, specifične za vsako manjšino posebej. Proučevanja so pokazala, da je človekove in etnične pravice manjšin moč učinkovito zaščititi le s kombinacijo pravnih in socio-ekonomskih ter političnih ukrepov, ter ob hkratnem prevziganju predvsem večinskega prebivalstva, in to v smislu spreminjanja psiholoških stereotipnih sodb »o drugem« ter ustvarjanja vzdušja za sožitje med ljudmi različnega jezikovnega, etničnega ali rasnega porekla.

V odnosu do manjšin se v najbolj zaostreni obliki postavljajo problemi, ki so posledica jakobinskega koncepta »en narod – ena država«. Prav v odnosu do manjšin se pokaže, ali v državi, kjer živijo, dejansko spoštujejo načela svobodne pluralistične družbe, v kateri človek kot posameznik in kot član skupine lahko uveljavlja svojo različnost na kulturnem, etničnem, jezikovnem, političnem in na podobnih področjih. To vprašanje je po našem mnenju barometer demokracije v posamezni državi.

3. *Regionalna, etnična in kulturna gibanja.* Stanje v tem pogledu je v posameznih deželah povsem različno, tako glede vsebine programov teh gibanj, kot tudi glede njihove številčnosti ali stopnje politiziranosti njihovega delovanja. Vsem skupna je edino želja po ohranitvi ali razširitvi regionalne avtonomnosti ali etnične istovetnosti (ko gre za narode ali manjšine).

Na kulturnem področju obstajajo različne programske vsebine, katerih nastanek je odvisen od zgodovinskih tradicij in današnjih razvojnih potreb. Na eni strani pahljače kulturnih programov so primeri, ko poskušajo regionalna in etnična gibanja predvsem oživeti zakrknjene ali že pozabljene oblike ljudske kulture (folklorne igre, ljudska muzika, ljudski prazniki in običaji itd.).¹³ Na drugi strani pahljače so

¹³ A. Melucci – M. Diani, *Nazioni senza stato, I movimenti etnico-nazionali all'Occidente*, Loescher editore, Torino, str. 113–114. Takšni primeri v A.-J. so Cimbri, Furlani, Sappatini, Bizjaki.

podrobno oblikovane zahteve v političnokulturnih programih, da se narodom¹⁴, etničnim manjšinam¹⁵ ali regionalnemu prebivalstvu¹⁶ kot skupini ohranijo ali na novo zagotovijo možnosti za razvijanje najsodobnejših oblik kulturnega ustvarjanja. Edinstveno regionalno-etnično gibanje je KHD na Koroškem, ki se zavzema za etnično »čisto«¹⁷ meško regijo. Skupno gibalno kulturnih gibanj je zaskrbljenost zaradi mogočih sprememb meja, ki delijo narodno, manjšinsko ali regionalno kulturo od drugačnih, v večini primerov »večinskih«¹⁸ ali »državnih«¹⁹ kultur. Vsa gibanja uporabljajo kulturne zahteve kot sredstvo za politično in etnično mobilizacijo svoje skupine. Skupine, katerim grozi vtapljanje v večinski sistem kulturnih vrednot, reagirajo običajno tako, da začnejo krepiti sestavine svoje skupne kulture oz. svojo kulturno enovitost. Oživljanje starih mitov in idolov je priljubljeno sredstvo za poveljevanje lastne kulture. Nekateri strokovnjaki so mnenja, da so kulturna gibanja, ki iskreno verjamejo v nevarnost asimilacije, nagnjena k potencirani reafirmaciji distinktivnosti svoje skupine in zato prej ali slej pristanejo v separatizmu.²⁰ Tendence k separatizmu in neodvisnosti so po Pizzornovem mnenju posledica »razlik in neenakomernosti, ki v procesu razvoja prihajajo nujno do izraza«. Od industrijske revolucije naprej je bilo po njegovem v Evropi več bojov za neodvisnost kot pa za zedinjenje.²¹

Sklep

Gornji pregled odnosov med »lokalnimi«²² kulturami in državo je pokazal, da obstaja potreba, da bi vse države, katerih dežele ali republike so članice Alpe-Jadran, vsaka na svoj način in s specifičnimi sredstvi na novo določile svojo politiko na tem področju. Po našem mnenju se kaže potreba, da se to naredi na treh ravneh:

- na regionalno-lokalni ravni je treba še intenzivneje razvijati vsebino avtonomnosti in na tej podlagi snovati lastne programe, ki bodo zajeli vse vidike sodobnega razvoja. Hkrati bi morale tudi »regionalne«²³ politike dokazovati svojo opredelitev za pluralistično svobodo v odnosu do subkultur in zlasti etničnih in jezikovnih manjšin, ki tam živijo.

- V medregionalnih odnosih s »svojimi«²⁴ državami so povsod potrebne specifične dopolnitve ustavno-pravnih norm, ki urejujejo ta vprašanja. Prav tako obstajajo številne praznine pri urejanju davčnih, proračunskih in podobnih vprašanj, ki lahko bremenijo razvoj regij. Glede na to, da je večina centralnih vlad pristojna za pravno urejanje položaja in pravic manjšin, je pred njimi velika odgovornost, da to čimprej naredijo in s tem manjšinam zagotovijo eno od možnosti za njihov z večinskim prebivalstvom enakopraven razvoj.

- Dosedanje desetletno sodelovanje med članicami skupnosti Alpe-Jadran ni še bistveno prispevalo k širjenju medsebojnega kulturnega stika med njimi, zlasti pa ne k večji informiranosti o drugem, kar bi gotovo prispevalo tudi k postopnemu

¹⁴ V Sloveniji so, na primer, različna gibanja, ki se s kulturno-politično dejavnostjo zavzemajo za ohranitev in razširitev obstoječih politično-sistemskih in drugih možnosti za razvoj slovenske kulture v obravnavanem širšem smislu.

¹⁵ Takšna gibanja obstajajo praktično pri vseh manjšinah, ki živijo v prostoru skupnosti Alpe-Jadran. Njihovi predstavniki se, med drugim, vsako leto v drugi regiji sestajajo na »Srečanjih manjšin sosednjih narodov«.

¹⁶ Na primer Lega Veneta.

¹⁷ Donald L. Horowitz, Cultural Movements and Ethnic Change, Annals, APSS, Vol. 433, Sept. 1977, str. 6–8, 13, 18.

¹⁸ Alessandro Pizzorno, The Individualistic Mobilization of Europe, v: Graubard, str. 276.

poglobljanju razumevanja med ljudmi.¹⁹ K takšnemu sodelovanju spodbujajo tudi dokumenti, sprejeti na KEVS²⁰ in v evropskem svetu.²¹

Prepričani smo, da bi bilo moč na tej podlagi v bodočnosti zgraditi vsaj nekaj temeljev za skupno politiko skupnosti Alpe-Jadran, kar zadeva razvoj narodnih, manjšinskih in regionalnih kultur in njihovih odnosov s centralnimi vladami.

¹⁹ Glej: *Relazione sulle attività svolte 1978–1988*, 4. junij 1988, Millstatt (Kärnten); N. Skapin-Šlibar, *Iz vzporednega v vzajemno življenje?*, *Dialogičnost in medkulturnost v manjšinskih književnostih regije Alpe-Jadran*, *Naši razgledi*, 2, 27. 1. 1989, str. 43.

²⁰ Glej: KEVS, *Sklepni dokument, Sodelovanje in izmenjava na področju kulture*, Helsinki 1975.

²¹ 4th European Conference of Frontier Regions, Saragossa Declaration, Saragossa (Spain), 23–26 March, 1987.